

УДК 633.11:631.157

Ромашова Я.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ Й ІМОВІРНІСТІ БАНКРУТСТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтована необхідність своєчасного виявлення кризи на підприємстві для оперативного усунення її проявів. За допомогою шести дискримінаційних моделей оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства проаналізовано фінансово-економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області. Виявлено, що найбільш чутливими для ідентифікації ранніх проявів фінансової кризи на сільськогосподарських підприємствах є моделі Г.В. Савицької, О.О. Терещенка та Іркутська модель. Проте для діагностики виходу з кризи підприємств, що мають перманентні збитки, які перевищують вартість власного капіталу, застосування моделі Г.В. Савицької дає необ'єктивні результати.

Ключові слова: фінансова криза, фінансовий стан, діагностика, дискримінаційна модель, банкрутство.

Ромашова Я.В. ЭКСПРЕСС-ДИАГНОСТИКА ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА И ВЕРОЯТНОСТИ БАНКРОТСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье обоснована необходимость своевременного выявления кризиса на предприятии для оперативного устранения его проявлений. С помощью шести дискриминантных моделей оценки финансового состояния и вероятности банкротства проанализированы финансово-экономические показатели деятельности сельскохозяйственных предприятий Харьковской области. Выявлено, что наиболее чувствительными для ранней идентификации финансового кризиса на сельскохозяйственных предприятиях являются модели Г.В. Савицкой, О.А. Терещенко, Иркутская модель. Однако для диагностики выхода из кризиса предприятий, имеющих перманентные убытки, которые превышают стоимость собственного капитала, применение модели Г.В. Савицкой дает необъективные результаты.

Ключевые слова: финансовый кризис, финансовое состояние, диагностика, дискриминантная модель, банкротство.

Romashova Ya.V. EXPRESS DIAGNOSTICS OF FINANCIAL CRISIS AND THE PROBABILITY OF BANKRUPTCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article substantiates the need for early detection of crisis the company for rapid elimination of symptoms. With six discriminant models assessing the financial condition and the probability of bankruptcy analyzed the financial and economic performance of the agricultural enterprises of the Kharkiv region. Found that the most sensitive for the early identification of the financial crisis in agricultural enterprises are models G.V. Savitskaya, A.A. Tereshchenko and Irkutsk model. However, for the diagnosis of overcoming the crisis enterprises with permanent losses that exceed the cost of equity, using the model GV Savitskaya gives false results.

Keywords: financial crisis, financial condition, diagnosis, discriminant model, bankruptcy.

Постановка проблеми. Фінансова криза на підприємстві може виникати на будь-якій стадії його економічного розвитку і, незважаючи на значну кількість внутрішніх та зовнішніх причин, як правило є ознакою неефективного менеджменту на підприємстві. Найбільш поширеною є ситуація, коли діагностика фінансової кризи на підприємстві своєчасно не була проведена і криза набрала значний розмах та загрожує банкрутством та ліквідацією. У цьому сенсі доцільно порівняти кризу з хворобою підприємства, яку, як відомо, легше попередити і перемогти на ранній стадії. Ранні прояви фінансової кризи можна розглядати як сигнал до необхідних змін і вчасне їх виявлення дозволяє легко здолати кризу. У сільському господарстві тривалий виробничий цикл і залучення грошових коштів на значний період часу ускладнює боротьбу з кризою, що і зумовлює більш високу вразливість підприємств до втрати платоспроможності. Для уникнення цього надзвичайно актуальною є проблема своєчасної експрес-діагностики фінансової кризи на сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання проведення експрес-діагностики фінансового стану та ймовірності банкрутства досліджено у працях багатьох учених, серед яких: Е. Альтман, Г. Спрінггейт, Р. Таффлер і Г. Тішоу, Г.В. Давидова, А.Ю. Беліков, Г.В. Савицька, О.О. Терещенко, А.І. Півень, Є.М. Злотнікова, Л.В. Старченко, О.В. Старовойт, І.І. Семидоцька та ін. Проте потребує подальших

досліджень проблема об'єктивності зазначених методик при проведенні експрес-діагностики фінансової кризи та ризику банкрутства у практиці функціонування вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є проведення експрес-діагностики фінансової кризи і вірогідності банкрутства сільськогосподарських підприємств з метою найбільш раннього виявлення фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення кризи на підприємстві несе загрозу самому існуванню підприємства і пов'язане з відчутними втратами капіталу його власників, можливість виникнення кризи має діагностуватися на самих ранніх стадіях з метою своєчасного використання можливостей її нейтралізації. До того ж криза явище не тільки має тенденцію до розширення з кожним новим господарським циклом, а й породжує нові супутні йому явища. Тому чим раніше діагностовано кризу та застосовані антикризові механізми, тим більше можливостей відновлення має у своєму розпорядженні підприємство [9].

Одним із методів раннього виявлення проявів кризи є дискримінаційний аналіз, перевагами якого є простота розрахунків, зосередження уваги на найбільш значимих індикаторах розвитку кризи, переважно однозначність і зрозумілість висновків. Натепер науковцями побудовано та апробовано велику кількість дискримінаційних моделей оцінки ймовір-

ності банкрутства підприємства, які у своїй основі містять різні показники господарської діяльності та покликані на ранній стадії діагностувати погіршення фінансового стану підприємства.

Використання дискримінантних моделей актуальним є також для проведення експрес-діагностики виходу з фінансової кризи підприємств у процесі антикризового фінансового управління, оскільки не потребує значних трудових затрат і у динаміці дає можливість зафіксувати позитивні зрушення після здійснення певних антикризових та санаційних заходів.

У практиці дискримінантного аналізу фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємств розроблено чимало зарубіжних та вітчизняних моделей, зокрема: моделі Альтмана (1983 р., США), Спрінгейта (1978 р.,), Романа Ліса (Канада), Таффлера (1977 р., Великобританія), система коефіцієнтів Бівера (США), модель Савицької (1999 р., Білорусь), модель Давидової-Белікова або Іркутська дискримінантна модель (Росія), R-модель прогнозу ризику банкрутства Р.С. Сайфулліна і Г.Г. Кадикова (Росія), модель Терещенко (2003 р., Україна), Z-модель Чупіса для сільськогосподарських підприємств (1999 р., Україна), модель Ковальової (Україна) [10].

Серед зарубіжних моделей, які досить точно ідентифікують кризу та ризик банкрутства, можна виділити модель Альтмана, Спрінгейта, Таффлера і Тішоу, систему коефіцієнтів Бівера, серед країн близького зарубіжжя, умови функціонування бізнесу в яких найбільш близькі до вітчизняних, можна виділити R-модель, розроблену вченими Іркутської державної економічної академії (модель Давидової-Белікова), модель Сайфулліна і Кадикова, а також дискримінантну логіт-регресійну модель діагностики ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств Білорусі, розроблену Г.В. Савицькою [1-8].

Вітчизняні моделі дискримінантного аналізу побудовані на статистичних даних підприємств як різних галузей економіки, так і певних її секторів. У нашому дослідженні перевага надавалась моделям, які враховують галузеву специфіку. Цьому критерію в повній мірі відповідає модель оцінки ймовірності банкрутства, розроблена О.О. Терещенком, яка включає у себе 8 регресійних функцій, кожна з яких дозволяє ідентифікувати кризу в окремих галузях економіки, зокрема, і в сільському господарстві.

Розглянемо більш детально особливості та склад кожної з апробованих у процесі дослідження дискримінантних моделей діагностики кризи та ймовірності банкрутства.

Модель Альтмана вперше була розроблена автором у 1968 році та мала 5 факторів, якими слугували окремі показники фінансового стану. Коефіцієнти, включені в модель, передбачали оцінку ймовірності банкрутства підприємств відкритого типу, які розміщували свої акції на фондовому ринку. Тому для підприємств, акції яких не котируються на біржі, автором у 1983 р. була розроблена нова модель. Вона має такий вигляд:

$$Z=0,717X_1+0,847X_2+3,107X_3+0,42X_4+0,998X_5, \quad (1)$$

де X_1 – оборотний капітал / сума активів;
 X_2 – нерозподілений прибуток / сума активів;
 X_3 – операційний прибуток / сума активів;
 X_4 – власний капітал / позиковий капітал;
 X_5 – дохід від реалізації / сума активів.

Шкала оцінювання результатів розрахунку ймовірності банкрутства за вказаною функцією виглядає таким чином:

< 1,23 – глибока криза, висока ймовірність банкрутства, фінансовий стан підприємства нестійкий;

1,23-2,90 – значні прояви кризи, існує певний ризик банкрутства;

> 2,90 – низька ймовірність банкрутства, стійкий фінансовий стан.

За різними джерелами, точність прогнозування ймовірності банкрутства за моделлю Альтмана знаходиться в рамках 92-95 %.

Провести ранню ідентифікацію кризи, оцінити фінансовий стан підприємства та його схильність до банкрутства можна також за моделлю Г. Спрінгейта, яка має у своєму арсеналі чотири важливих фінансових коефіцієнти. Вважається, що точність прогнозування банкрутства за цією моделлю становить 92%, однак з часом цей показник зменшується.

Модель Спрінгейта має вигляд:

$$Z=1,03X_1+3,07X_2+0,66X_3+0,5X_4, \quad (2)$$

де X_1 – оборотний капітал / сума активів;

X_2 – прибуток до оподаткування + % до сплати / сума активів;

X_3 – прибуток до оподаткування / короткострокові зобов'язання;

X_4 – прибуток від реалізації / сума активів.

Якщо обчислений результат за моделлю Г. Спрінгейта є меншим за 0,862 – підприємство знаходиться в кризових умовах, має нестійкий фінансовий стан, якщо вище за 0,862, то криза йому не загрожує. Модель Г. Спрінгейта була створена для оцінювання кредитоспроможності підприємств США і Канади, тому її коефіцієнти наведені в доларах. На це необхідно звертати увагу при проведенні діагностики кризи.

Прогнозна модель Дж. Таффлера і Г. Тішоу розроблена у 1977 р. у Великобританії і широко застосовується в міжнародній практиці. Вона включає чотири фактори:

$$Z=0,53X_1+0,13X_2+0,18X_3+0,16X_4, \quad (3)$$

де X_1 – прибуток до сплати податків / поточні зобов'язання;

X_2 – поточні активи/сума зобов'язань;

X_3 – поточні зобов'язання/сума активів;

X_4 – виручка від реалізації/сума активів.

Диференціація значень показника є такою: < 0,2 – криза, нестійкий фінансовий стан; 0,2-0,3 – середній фінансовий стан; > 0,3 – стійкий фінансовий стан, криза підприємству не загрожує. Але для моделі Дж. Таффлера і Г. Тішоу питання надійності вагових коефіцієнтів для оцінювання фінансового стану в умовах вітчизняної економіки залишається відкритим [4; 11].

Дискримінантна R-модель прогнозування ризику банкрутства, розроблена науковцями Іркутської державної економічної академії, базується на інформації російських підприємств і має багато спільного із багатофакторною моделлю Альтмана для підприємств, акції яких не продаються на біржі, але відрізняється аналітичними коефіцієнтами:

$$Z=8,38X_1+X_2+0,054X_3+0,63X_4, \quad (4)$$

де X_1 – робочий капітал / сума активів;

X_2 – чистий прибуток / власний капітал;

X_3 – виручка від реалізації / сума активів;

X_4 – чистий прибуток / інтегральні витрати.

Іркутська модель має розширену шкалу ідентифікації кризи, що, безумовно, є її перевагою у порівнянні з іншими дискримінантними моделями. Якщо значення показника становить < 0 – банкрут; 0-0,18 – глибока криза і висока вірогідність банкрут-

ства; 0,18-0,32 – значні прояви кризи, фінансовий стан нестійкий, необхідно здійснювати антикризове фінансове управління; 0,32-0,42 – перші прояви кризи, фінансовий стан можна визначити як середній; > 0,42 – криза підприємству не загрожує, його фінансовий стан стійкий [5].

Логіт-регресійна модель діагностики банкрутства та фінансової кризи, розроблена Г.В. Савицькою [6], базується на інформації 2100 сільсько-господарських підприємств Білорусі за 2003 рік. На основі цієї інформації було розраховано 15 коефіцієнтів, які справляють найбільш суттєвий вплив на ступінь фінансової стійкості/нестійкості сільськогосподарських підприємств і з яких відбиралися найбільш значимі для побудови прогнозової моделі. Вона має такий вираз:

$$Z = 1 - 0,98X_1 - 1,8X_2 - 1,83X_3 - 0,28X_4, \quad (5)$$

де X_1 – доля власного оборотного капіталу в формуванні оборотних активів, (робочий капітал/оборотні активи);

X_2 – коефіцієнт оборотності оборотного капіталу (оборотний капітал/основний капітал);

X_3 – коефіцієнт фінансової незалежності підприємства, тобто доля власного капіталу у валюті балансу (власний капітал/сума активів);

X_4 – рентабельність власного капіталу (чистий прибуток/власний капітал).

Коефіцієнти цієї моделі показують вклад кожного фактору в зміну рівня інтегрального показника (Z-рахунку) при зміні відповідного фактору на одиницю. Якщо досліджуване підприємство за даною моделлю набирає значення 0 і нижче, то воно оцінюється як фінансово стійке. І навпаки, підприємство, яке має значення інтегрального показника 1 і вище, належить до групи високого ризику банкрутства. Проміжне значення від 0 до 1 характеризує ступінь близькості чи віддаленості підприємства до тої чи іншої групи [6]. Отже, шкала оцінювання значень Z є наступною: ≥ 1 – кризові явища на підприємстві, нестійкий фінансовий стан, ризик банкрутства; 0-1 – помірна глибина кризи, недостатньо стійкий фінансовий стан; < 0 – криза підприємству не загрожує, його фінансовий стан стійкий.

У 2003 р. вітчизняним науковцем О.О. Терещенко було розроблено модель оцінки ймовірності банкрутства, в основу якої покладено групування суб'єктів господарювання залежно від виду їх економічної діяльності. Автором було сформовано оптимальну комбінацію фінансових показників, які найбільш об'єктивно відображають прояви кризи у кожній галузі. Дослідження вченого охоплювало 8 груп підприємств таких видів економічної діяльності: сільське господарство; харчова промисловість; інші галузі обробної промисловості (текстильна, переробка деревини, хімічна, целюлозно-паперова тощо); добувна промисловість, металургія, машинобудування, виробництво електроенергії, газу, води; будівництво; оптова та роздрібна торгівля, готелі та ресторани; транспорт; інші види діяльності. Побудована О.О. Терещенком [7; 8] дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану для сільськогосподарських підприємств має такий вигляд:

$$Z = 0,105 \cdot X_1 + 1,567 \cdot X_2 + 0,301 \cdot X_3 + 1,375 \cdot X_4 + 1,689 \cdot X_8 + 0,168 \cdot X_9 - 0,260. \quad (6)$$

На основі цієї моделі можна знайти інтегральний показник фінансового стану аналізованого сільськогосподарського підприємства. Якщо значення показника < 0 – підприємство перебуває у глибокій кризі, є банкрутом; 0-1 – глибока криза і висока ймовір-

ність банкрутства; 1-2 – ранні прояви кризи, середній фінансовий стан; > 2 – стійкий фінансовий стан, криза підприємству не загрожує [8].

Зазначені дискримінантні моделі показують ймовірність банкрутства підприємства і дозволяють діагностувати ранні прояви кризи. Специфіка діяльності вітчизняних підприємств, особливо в аграрній сфері, накладає свій відбиток на об'єктивності діагностики кризи і ризику банкрутства за кожною з описаних моделей, тому точні висновки щодо фінансового стану підприємства можна зробити лише в комплексі, використовуючи різні методики і моделі. Для апробації зазначених моделей в умовах функціонування вітчизняних підприємств було здійснено оцінку ймовірності банкрутства 20 сільськогосподарських підприємств Харківської області. Для оцінки відбиралися підприємства багатогалузевої спеціалізації з площею сільськогосподарських угідь не менше 1000 га. Для наочної ілюстрації дискримінантних моделей було відібрано два підприємства: ПАТ «Підсередне» – сільськогосподарське підприємство, яке станом на кінець 2014 р. має за оцінкою методом аналізу фінансових коефіцієнтів стійкий фінансовий стан; ПАТ «АФ «Вербівське» – багатогалузеве сільськогосподарське підприємство, яке за оцінкою системи фінансових коефіцієнтів знаходиться в глибокій кризі. За результатами оцінки ймовірності банкрутства та фінансового стану вказаних підприємств було поставлено на меті виявити найбільш адекватні моделі дискримінантного аналізу, які дозволяють сформулювати об'єктивне уявлення про фінансове положення підприємства.

Результати діагностики фінансової кризи та вірогідності банкрутства ПАТ «Підсередне» у динаміці за 2011–2014 рр. представлені на рисунку 1. Дослідження показало, що, за оцінкою представлених моделей, протягом досліджуваного періоду ПАТ «Підсередне» перебувало у кризових умовах у 2012 р., а в наступні роки поступово виходило з кризи і нарощувало фінансову стійкість.

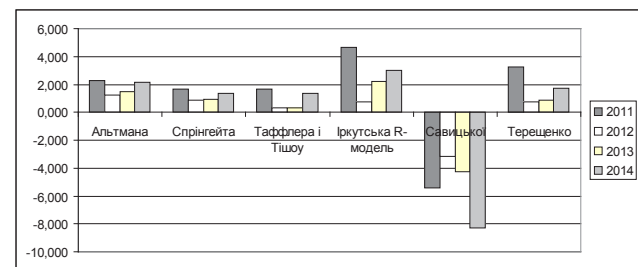

Рис. 1. Експрес-діагностика фінансової кризи та ймовірності банкрутства ПАТ «Підсередне» за різними дискримінантними моделями у 2011–2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі публічної фінансової звітності

Моделі, розроблені на даних підприємств, що функціонують у розвиненій ринковій економіці (Альтмана, Спрінгейта, Таффлера і Тішоу), при апробації на даних ПАТ «Підсередне» показали схожі результати, і крива тренду показника за чотири роки є подібною. Иркутська модель хоча за складом показників є близькою до моделі Альтмана, все ж виявила різкий спад фінансової стійкості підприємства у 2012 р., і, на нашу думку, її використання дає більш об'єктивні результати. Модель Савицької розроблена саме для сільськогосподарських підприємств і тому є більш чутливою для ранньої діагностики кризи. Імо-

вірність банкрутства ПАТ «Підсередне» за моделлю Терещенко є низькою протягом 2011–2014 рр., проте яскраво видно, що фінансовий стан підприємства погіршився у 2012 р. і у подальші роки поступово укріплювався. За даною моделлю криза підприємству не загрожує, проте її використання дає змогу виявити прояви кризи на ранній стадії.

Якщо проаналізувати в динаміці фінансовий стан ПАТ «АФ «Вербівське» (рис. 2), то стає помітним, що досліджені дискримінаційні моделі не такі однакові у своїх висновках, як щодо попереднього підприємства.

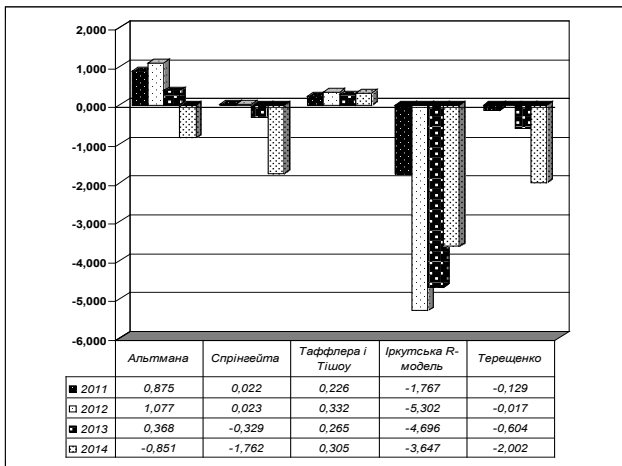

Рис. 2. Діагностика фінансової кризи та вірогідності банкрутства ПАТ «АФ «Вербівське» за 2011–2014 рр.

Зокрема, за моделлю Альтмана та Спрінгейта протягом дослідженого періоду підприємство перебувало у кризових умовах і у 2014 р. ще більше погіршило свої фінансові позиції. Модель Таффлера і Тішоу оцінила ПАТ «АФ «Вербівське» у 2014 р. як фінансово стійке. Иркутська модель діагностувала кризові умови підприємства за весь період, а в динаміці показала, що найбільш глибоку кризу підприємство пережило у 2012 р. і нині поступово покращує свій фінансовий стан. Згідно з оцінкою за моделлю Терещенко підприємство знаходиться у глибокій кризі і є потенційним банкрутом; позитивні перспективи виходу з кризи намічались у 2012 р., коли значення моделі було найвищим – $-0,017$, проте за 2013–2014 рр. фінансовий стан підприємства суттєво погіршився. Таким чином, виникли суттєві розбіжності в результатах оцінки рівня кризи у фінансово нестійкого підприємства за різними дискримінаційними моделями.

Окремо хочеться виділити модель Г.В. Савицької, згідно з якою результати діагностики фінансової

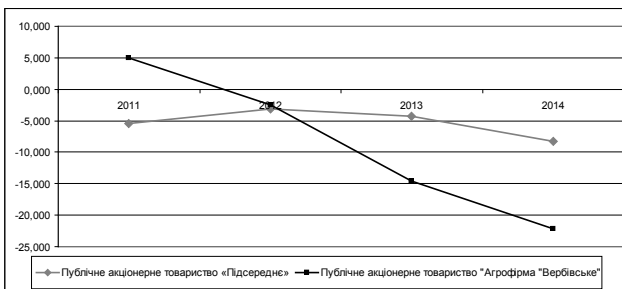

Рис. 3. Експрес-діагностика фінансової кризи ПАТ «Підсередне» і ПАТ «АФ «Вербівське» за моделлю Савицької у 2011–2014 рр.

кризи досліджених підприємств виглядали наступним чином (рис. 3).

Шкала оцінювання за моделлю Савицької передбачає, що значення Z-рахунку менше за 0 означає, що криза підприємству не загрожує, його фінансовий стан стійкий. ПАТ «АФ «Вербівське» у 2014 р. має значення моделі $-22,13$, а це означає, що у підприємства більш стійкий фінансовий стан порівняно з ПАТ «Підсередне». Проте це не відповідає дійсності, оскільки за методом аналізу балансу та фінансових коефіцієнтів, а також згідно з іншими моделями яскраво видно глибокі прояви кризи на підприємстві. Очевидно, це пов'язано з тим, що власний капітал підприємства має від'ємне значення (непокриті збитки значно перевищують зареєстрований та інший капітал), а отже при арифметичних підрахунках результати моделі спотворюються.

Дослідження показало, що для фінансово стійких підприємств проведення ранньої діагностики фінансової кризи доцільно здійснювати за Иркутською моделлю, а також за адаптованими до галузевих умов моделями, що розроблені Г.В. Савицькою та О.О. Терещенком. Для вітчизняних сільськогосподарських підприємств, які мають непокриті збитки протягом 3 і більше років, застосування моделі Г.В. Савицької у процесі експрес-діагностики виходу з кризи дає викривлені результати та має застосовуватися лише за умови відповідного коригування.

Висновки. При експрес-діагностиці кризи сільськогосподарських підприємств треба брати до уваги той факт, що кожна модель показує реальні результати в умовах, для яких вона була розроблена. Для того щоб використовувати весь потенціал зарубіжних моделей в Україні, потрібно, щоб бухгалтерський облік, фінансова звітність і інші показники відповідали міжнародній практиці, а це поки що досягнуто не повною мірою. Щодо моделей, розроблених в країнах далекого зарубіжжя, недоліком є також те, що вони розроблені у 60–80-х роках минулого століття, при іншій швидкості платіжних розрахунків, наборі платіжних інструментів та рівні розвитку кредитного, фондового і валютного ринків.

Застосування дискримінаційного аналізу для експрес-діагностики фінансової кризи та імовірності банкрутства підприємств має низку вагомих переваг, серед яких: доступність аналітичної інформації для розрахунку показників (публічна фінансова звітність); наявна можливість прогнозування банкрутства, визначення зони ризику, в якій перебуває підприємство; незначні витрати часу та праці для визначення показників при значній точності та об'єктивності отриманих результатів; включення у модель найбільш значимих фінансових індикаторів дозволяє з високою вірогідністю діагностувати ранні прояви кризи. Використання моделі Альтмана, Спрінгейта та інших закордонних моделей має свої недоліки. На нашу думку, у практичній діяльності варто застосовувати адаптовані до специфіки конкретної галузі дискримінаційні моделі, що більш чутливі до змін на підприємстві. Крім того, на практиці, як правило, найбільш важливо не просто оцінити фінансовий стан і вірогідність настання фінансової кризи в конкретний момент часу, а зосередити увагу на тенденціях зміни показника у часі. У цьому сенсі для потреб управління необхідно обов'язково аналізувати за кількома дискримінаційними моделями квартальну фінансову звітність сільськогосподарських підприємств, а також динаміку зміни грошових потоків за галузями і видами господарської діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Altman E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // The Journal of Finance. – 1968. – № 4. – P. 589-609.
2. Altman E.I. An international survey of business failure classification models / E.I. Altman, P. Narayanan // Financial Markets, Institutions and Instruments. – 1997. – № 6. – Pp. 1-57.
3. Springate Gordon L.V. Predicting the Possibility of Failure in a Canadian Firm / Unpublished M.B.A. Research Project, Simon Fraser University // Insolvency Prediction, E. Sands & Associates Inc. – 1978. – January [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sands-trustee.com/insolart.htm>. – Назва з екрану.
4. Taffler R. Going, going, gone – four factors which predict / R. Taffler, H. Tishaw // Accountancy. – March, 1977. – P. 50-54.
5. Давыдова Г.В. Методика количественной оценки риска банкротства предприятий / Г.В. Давыдова, А.Ю. Беликов // Управление риском. – 1999. – № 3. – С. 13-20.
6. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г.В. Савицкая : учеб. пособие / Г.В. Савицкая. – 6-е изд., стер. – Мн. : Новое знание, 2006. – 652 с.
7. Терещенко О.О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства / О.О. Терещенко // Економіка України. – 2003. – № 8 – С. 38-44.
8. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : монографія. – К. : КНЕУ, 2004. – 268 с.
9. Півень А.І. Механізм побудови системи ранньої діагностики та подолання фінансової кризи на підприємстві [Текст] / Півень А.І. // Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ» : Технічний прогрес та ефективність виробництва № 5. – Вестник НТУ «ХПИ», 2010. – С. 91-97.
10. Злотнікова Є.М. Оцінка фінансового стану та ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств / Є.М. Злотнікова // Вісник Запоріж. нац. ун-ту : зб. наук. пр. Екон. науки. – Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2011. – № 2. – С. 39-45.
11. Старченко, Л.В. Використання методу нечітких множин для діагностики ризику банкрутства підприємства [Текст] / Л.В. Старченко, О.В. Старовойт, І.І. Семидоцька // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 3. – С. 83-91.

УДК 330.341.1

Сабецька Т.І.

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

СФЕРИ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена вивченню і розробці теоретико-методичних аспектів соціальної відповідальності підприємства. Автором визначений економічний зміст поняття корпоративної соціальної відповідальності й окреслені рамки реалізації та роль соціальної відповідальності бізнесу. Проаналізовано основні мотиви і внутрішні стимули, що спонукають український бізнес до здійснення соціальних практик. Запропоновано єдиний класифікаційний підхід до розуміння сфер і напрямів практичного втілення соціальних ініціатив та розроблена структурна схема, в рамках якої виділено п'ять сфер реалізації СВБ. На прикладі соціально відповідальної поведінки провідних вітчизняних підприємств проілюстровано практичний досвід успішної реалізації соціально-орієнтованих програм у тій чи іншій сфері господарської діяльності.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна соціальна відповідальність, концепція корпоративної соціальної відповідальності, соціальні ініціативи, соціальні програми, трудові практики, напрями реалізації соціальної відповідальності підприємства.

Сабецкая Т.И. СФЕРЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена изучению и разработке теоретико-методических аспектов социальной ответственности предприятия. Автором определен экономический смысл понятия корпоративной социальной ответственности и очерчены рамки реализации и роль социальной ответственности бизнеса. Проанализированы основные мотивы и внутренние стимулы, побуждающие украинский бизнес к осуществлению социальных практик. Предложен единый классификационный подход к пониманию сфер и направлений практического воплощения социальных инициатив и разработана структурная схема, в рамках которой выделены пять сфер реализации СОБ. На примере социально ответственного поведения ведущих отечественных предприятий проиллюстрирован практический опыт успешной реализации социально-ориентированных программ в той или иной сфере хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, корпоративная социальная ответственность, концепция корпоративной социальной ответственности, социальные инициативы, социальные программы, трудовые практики, направления реализации социальной ответственности предприятия.

Sabets'ka T.I. SPHERES AND DIRECTIONS OF REALIZATION SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISE

The article is devoted to study and development of theoretical and methodological aspects of social responsibility of enterprise. The author determined economic content of concept of corporate social responsibility and outlined scopes of realization and role of social responsibility of business in the modern economic measuring. The article analysis basic reasons and internal stimuli that induce Ukrainian business to realize social practice. It is offered only classification approach to understand spheres and directions of practical embodiment of social initiatives and worked out five spheres of realization of CSR. On the example of socially responsible behavior of leading domestic enterprises practical experience illustrated successful realization of the socialoriented programs in different spheres of economic activity.

Keywords: social responsibility of business, corporate social responsibility, concept of corporate social responsibility, social initiative, social programs, labor practices, directions of realization of social responsibility of the enterprise.

Постановка проблеми. У рамках інтеграції вітчизняної економічної системи до європейського та світового економічного співтовариства в широких наукових і підприємницьких сферах зростає заці-

кавленість прогресивними західними концепціями й практиками ведення бізнесу. Зокрема, найбільшу увагу привертають механізми налагодження ефективної взаємодії державних та корпоративних струк-